

Восени 1931 р. почався відтік із колгоспів. Масові виходи зумовлювалися, за словами селян, безгосподарністю, низькими нормами на трудодні, усуспільненням «останньої корови», продовольчими труднощами. Ті, хто залишався в колгоспах, не бажали виходити на роботу. Велися розмови про те, що

«працюємо задарма, хліба залишилося обмаль і ми будемо голодними».

Буксирні бригади по селах діяли вкрай жорстко. Хлібозаготівлі здійснювалися методами обшуків кожного господарства, що викликало масове незадоволення колгоспників та одноосібників. Так, колгоспниця-біднячка з Вінницького району Д. Бондар стверджувала:

«Нам говорили, що в колгоспі буде краще, а нині забирають увесь хліб, залишають нас голими та голодними».

Ці слова майже повторила колгоспниця із Зарванців Х. Откалюк, яка заявила, що народ загине від голоду, тому що влада забрала хліб у всіх — колгоспників та одноосібників.

За таких умов селяни приховували збіжжя або робили з нього борошно, щоб не віддати державі. Ті, до кого доводили «тверде завдання» з хлібозаготівлі, часто-густо кидали свої господарства, переходили на нелегальне становище. Таких людей боронили односельці, але вони теж залишалися без хліба. Недарма один із голів колгоспів Н. Лялюк на загальних зборах членів господарства заявив:

«Хліб у нас увесь забрали й ви маєте всі як один піти на роботу, хто куди хоче, інакше всі ми пропадемо від голоду. Навесні, якщо держава дасть нам хліба, ви повернетесь, інакше — дійте, хто як хоче»⁴⁷.

Загалом, комплекс доступних на сьогодні дослідникам документів дає змогу зробити висновок: люди реально оцінювали ситуацію, бачили, що насувається катастрофа. На селі поширювалося передчуття майбутньої трагедії 1932–1933 рр. Ціна сталінського «великого перелому» та суцільної колективізації виявилася страшною.

⁴⁷ Держархів Вінницької обл., ф. П-87, оп. 1, спр. 93, арк. 70–72, 122–127.

Васильєв В. Деятельность органов ГПУ УССР и настроения населения в период «великого перелома» и в начале сплошной коллективизации (1928–1931 гг.)

В статье исследуются проблемы деятельности органов ГПУ УССР, которые реализовывали курс руководства компартии в период «великого перелома» и сплошной коллективизации.

Ключевые слова: хлебозаготовки, репрессии, раскулачивание, коллективизация, высылка.

Vasyliiev V. The activity of the GPU of the Ukrainian SSR and the mood of the population during the «Great Change» and the beginning of complete collectivization (1928–1931)

The article investigates problems of the to implement of the GPU of the Ukraine the policy leadership of the Communist Party in period of the «Great Change» and complete collectivization.

Key words: grain requisitions, repression, collectivization, deportation.

Олег БАЖАН*

**Ушанування пам'яті Тараса Шевченка
в Києві 1960–1970-х рр.
(за матеріалами Галузевого державного архіву
Служби безпеки України)**

Спираючись на документи радянських спецслужб, висвітлюються несанкціоновані владою акції громадськості зі вшанування пам'яті Тараса Шевченка, що відбувалися у столиці УРСР у 1960–1970-х рр.

Ключові слова: Т. Шевченко, дисидентський рух, радянські спецслужби.

Традиція вшанування пам'яті Тараса Шевченка 22 травня (у річницю перепоховання праху Кобзаря в Каневі на Чернечій горі) біля пам'ятника поетові навпроти головного корпусу Київського університету в 1960–1970-х рр. перетворилася на

* Бажан Олег Григорович — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, старший науковий співробітник Відділу по розробці архівів ВУНК–ДПУ–НКВС–КДБ.

своєрідну громадську маніфестацію на захист рідної мови, національної культури, власної історії. Церемонію покладання квітів саме 22 травня, за свідченнями шістдесятника Миколи Плахотнюка, було започатковано 1962 р. членами Клубу творчої молоді «Сучасник». Відтоді наприкінці останнього весняного місяця у сквері імені Т. Шевченка у центрі Києва збиралися шанувальники його творчості, улаштовуючи імprovізовані літературні вечори.

Наприкінці 1966 р. серед представників творчої інтелігенції України активно обговорювалося питання про направлення в партійні інстанції листа з проханням дозволити щорічно відзначати «День Т. Г. Шевченка» — 22 травня. Так, письменник Борис Антоненко-Давидович в одній із приватних розмов зауважував:

«У мене виникла така думка — у січні чи лютому майбутнього року подати таку об'єктивну заяву в ЦК, копію в Міністерство культури, що 22 травня увійшло в традицію, у цей день збираються люди поблизу пам'ятника Шевченку. Уже декілька років на ці зібрання людей, які приходять вшановувати Шевченка, керуючись цілком зрозумілими, природними мотивами, дивляться косо, а деяким інкримінується як злочин, зокрема студентській молоді. І мотивується це тим, що нібито тут бувають різні безвідповідальні виступи, невідомо хто і що співає. Так ось, щоб не було безвідповідальних виступів, ми пропонуємо щорічно це відзначати. Яким чином? У цей день Міністерство культури хай направить до пам'ятника чи капелу «Думка», чи хор Віршовки, чи капелу бандуристів, де вони виступлять під відкритим небом з піснями на слова Шевченка, хай надішле артистів, які продеklamують вірші Шевченка. Спілка письменників хай направить тих письменників, які прочитають свої твори, присвячені Шевченку. Тоді будуть виключені всілякі випадкові моменти, за які чіпляються, щоб потім звинувачувати людей. І потрібно зібрати як можна більше підписів під цим листом»¹.

Заходи з ушанування національного генія, які супроводжувалися співанням «Заповіту», читанням віршів, пронизаних любов'ю до України та закликами до соціального визволення,

дедалі більше викликали стурбованість ідеологічних структур правлячого режиму. Громадські акції в день перепоховання Т. Шевченка, як свідчать документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України, потрапили в поле зору радянських «органів» у 1966 р. Так, 23 травня того року КДБ при РМ УРСР поінформував ЦК КПУ про «акцію 22 травня» в Києві, в якій брало участь 150 осіб (див. док. № 1). Ознайомившись з інформаційним повідомленням, вище політичне керівництво ЦК КПУ зажадало від завідуючого відділом ЦК КПУ Ю. Кондуфора скласти повний список осіб, які брали участь у несанкціонованому культурницькому заході.

Наступного року шевченківський травень переріс у бурхливу політичну демонстрацію. Події 22 травня 1967 р. відтворює у своїх спогадах один з організаторів акції вшанування пам'яті Т. Шевченка лікар М. Плахотнюк:

«Розпочався імprovізований літературний вечір. Один за одним виходять студенти і, не називаючи себе, читають вірші Т. Шевченка, Василя Симоненка, Володимира Сосюри, Володимира Самійленка. На східцях постаменту — студент театального інституту Володимир Коляда. Він талановито прочитав кілька поезій класиків української літератури. Завершує поезією В. Сосюри «Юнакові». Коли він прочитав: «Дивись, ідуть сини Росії», у цю мить, прорізавши натовп, міліція почала хапати людей, зненацька, і запихати у міліцейську машину. Люди побачили, що в машину запхали чотирьох. На якусь хвилю натовп заціпенів, але в наступну мить вибухнуло гомове і гнівне скандування: «Ганьба!». І публіка, міцно взявшись за руки, рушила лавиною на міліцію... Відтискуючи міліцію, люди, які зібралися біля пам'ятника Шевченкові, вийшли на майдан, що навпроти університету, перекрили проїжджу частину вулиці Володимирської. На короткий час зупинився транспорт. Майдан вирував протестом... Поволі пал гніву почав спадати — і всі повернулися до пам'ятника. Вирішили закликати присутніх піти до ЦК КПУ і вимагати звільнення заарештованих і покарання винних у розправі... Досить хутко колона вишикувалась і рушила. У перших лавах колони йшли Оксана Мешко, артистка Тетяна Іванівна Цимбал, Валентина Драбата, Олександр Сергієнко... На Банковій, тодішній Орджонікідзе, назустріч нам вийшли поливальні машини, спрямовуючи на ко-

¹ ГДА СБ України, ф. 16, оп. 5-а (1969 р.), спр. 1, арк. 271–272.

лону потужні струмені води, але колона не злякалася і не розсіялася... Нарешті о першій годині ночі до нас вийшли міністр внутрішніх справ Іван Головченко й пан Калаш, кагебіст з ідеології... На одностайну вимогу демонстрантів міністр Головченко пообіцяв за півгодини привезти заарештованих до поштамту. Справді, схоплених біля пам'ятника Шевченкові привезли до поштамту о 1-й год. 30 хв. Ними виявилися Ігор Луговий, Ротштейн, поет Віктор Могильний, студент театрального інституту Володимир Коляда»² (див. також док. № 2–3).

Спроби силового розгону імпровізованого літературного вечора шанувальників творчості Т. Шевченка викликали хвилю протесту в колах українських шістдесятників. Наступного після інциденту дня в Києві було проведено збір підписів під листом (близько 50 осіб³), адресованим ЦК КПУ, міністрові охорони громадського порядку УРСР, Верховній Раді республіки та IV з'їзду письменників СРСР, в якому висувалися вимоги покарати винних «у грубій розправі над людьми, які зібралися вшанувати пам'ять Великого Кобзаря»⁴. Щодо протестних настроїв української інтелігенції КДБ при РМ УРСР поінформував першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста, який відреагував на лист спецслужб лише короткою резолюцією: «Ознайомити членів політбюро».

У 1968 р. влада й українська інтелігенція розпочали підготовку до акції «22 травня» заздалегідь. 28 березня в Києві з'явилися листівки із закликом активно брати участь у відзначенні дня перепоховання праху Т. Шевченка. Своєю чергою спецслужби напередодні 22 травня взяли під оперативне спостереження понад 30 осіб, які в минулі роки були «інспіраторами» та активними учасниками зборів поблизу пам'ятника Тарасу Шевченку. Із метою недопущення спроб розповсюдження листівок, нанесення написів «антирадянського характеру» та затримання «злочинців» КДБ й міліція з 12 травня 1968 р. запровадили огляд та охорону місць найбільшого скупчення громадян у сто-

² Плахотнюк М. Двадцять друге травня: Спогад // Час. – 1997. – № 19/20 (150/151).

³ ГДА СБ України, ф. 16, оп. 5-а (1969 р.), спр. 3, арк. 377.

⁴ Там само, арк. 361, 365–366, 372.

лиці УРСР у нічний час. Для координації дій і проведення оперативних заходів на випадок виникнення «масових безладів» напередодні та безпосередньо 22 травня КДБ і Міністерство охорони громадського порядку створили спеціальну оперативну групу⁵.

Крім того, з ініціативи партійних органів 22 травня 1968 р. планувалося проведення фестивалю «Київська весна» — у формі масових молодіжних гулянь під девізом «Хай міцніє дружба народів-братів!», у тому числі й біля пам'ятника Т. Шевченкові. Уже після завершення офіційних заходів фестивального тижня за пропозицією студента медінституту Олеся Сергієнка в університетському парку залишилося понад 50 осіб справжніх поборників української культури, щирих шанувальників поета, які майже до півночі читали шевченківські твори, співали українських пісень⁶.

Таким чином, започаткований владою фестиваль «Київська весна» як альтернатива несанкціонованим літературним вечорам шістдесятників 22 травня не досяг бажаного результату. Про це яскраво свідчать події 22 травня 1970 р., коли під час проведення «Київської весни» поблизу пам'ятника Т. Шевченку учасники самодіяльного хору «Гомін» та їхні прихильники всупереч офіційним заходам організували власну мистецьку акцію (див. док. № 5).

Однією з центральних фігур на вшануванні пам'яті Великого Кобзаря 22 травня 1971 р. став Анатолій Лупиніс, який прочитав на мітингу свої вірші «Я бачив, як безчестили матір...» та «Тарасе, батьку, підніми чоло...». Відтоді 22 травня влада сприймала винятково як «націоналістичне дійство».

Конфіденційні інформації КДБ при РМ УРСР про наміри «націоналістичних елементів» у черговий раз організувати 22 травня в Києві акцію зі вшанування пам'яті Тараса Шевченка почали надходити до ЦК КПУ на початку травня 1972 р.⁷ За вказівкою партійних органів у першій декаді травня того року

⁵ ГДА СБ України, ф. 16, оп. 1 (1976 р.), спр. 4, арк. 192–194.

⁶ Там само, ф. 6, спр. 72253-ФП, т. 1, арк. 7, 41–60.

⁷ Там само, ф. 16, оп. 3, спр. 7 (1975 р.), арк. 99–101.

було створено оперативно-слідчу групу на чолі з заступником голови КДБ при РМ УРСР М. Трояком⁸, що мала здійснювати оперативні заходи зі «своєчасного виявлення» осіб, котрі бажали взяти участь у несанкціонованому владою мітингу поблизу пам'ятника. Упродовж двох тижнів зусиллями співробітників центрального апарату КДБ при РМ УРСР та управління КДБ по Київській області було проведено «профілактичні бесіди» з 77 «націоналістично налаштованими особами». Крім того, 14 осіб, які не підлягали «профілактиці» у зв'язку з «оперативними мотивами», через керівництво підприємств та установ були направлені у службові відрядження за межі Києва. Незадовго перед проведенням традиційних шевченківських днів у травні 1972 р. було створено єдиний оперативний штаб КДБ при РМ УРСР та МВС УРСР. Згідно з розробленим планом спільних заходів, напередодні 22 травня органи міліції виселили з міста 42 осіб, звинувачених у «порушенні паспортного режиму та систематичних націоналістичних висловлюваннях». Починаючи з 20 травня 1972 р., оперативний штаб силових структур встановив цілодобове патрулювання в районі пам'ятника Т. Шевченкові, а в день ушанування пам'яті поета у сквері поблизу Київського університету зосередилося 56 співробіт-

⁸ *Трояк Микола Захарович*, 1921 р.н. — полковник держбезпеки. Народився у с. Боровково Новомиргородського р-ну Кіровоградської обл. У 1939–1941 рр. — курсант Ленінградського військового училища зв'язку. У роки Другої світової війни — командир радіовзводу, роти зв'язку, начальник зв'язку 422-го стрілецького полку 57-ї армії, начальник штабу 13-го винищувального протитанкового артополку 37-ї винищувальної протитанкової бригади 1-го Українського фронту. Після війни начальник Златопільської райконтори зв'язку Кіровоградської обл. У 1950–1952 рр. — завідувач відділом пропаганди й агітації Берегівського окружного КПУ Закарпатської обл. Із 1952 р. — в органах державної безпеки. У 1957–1963 рр. — заступник начальника УКДБ при Раді Міністрів УРСР по Закарпатській обл. У 1963–1964 рр. — заступник начальника УКДБ при Раді Міністрів по Кримській обл. У 1964–1967 рр. — начальник УКДБ при РМ УРСР Закарпатської обл. У 1967–1977 рр. — заступник голови і член колегії КДБ при РМ УРСР. У січні 1977 р. звільнений із посади заступника голови та члена колегії КДБ у зв'язку з переходом на іншу роботу.

ників органів КДБ і 286 працівників міліції⁹. Усіх, хто прийшов 22 травня 1972 р. на шевченківські заходи спецслужби «брали на олівець», охочих прочитати вірші розганяла міліція та народні дружинники. Традиція відзначення 22 травня була відроджена тільки 1989 р.

Нижче публікуються документи з Галузевого державного архіву Служби безпеки України, що відтворюють перебіг громадських акцій зі вшанування пам'яті Тараса Шевченка у 1960–1970-х рр.

№ 1

Інформаційне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ про несанкціонований мітинг творчої інтелігенції з нагоди перепоховання Т. Шевченка

23 травня 1966 р.

Секретно

екз. № 1

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОМУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИИ УКРАИНЫ

ИНФОРМАЦИОННОЕ СООБЩЕНИЕ

22 мая 1966 года у памятника Т. Г. Шевченко группой лиц из числа творческой интеллигенции г. Киева самоинициативно было организовано сборище, участниками которого были: литературный критик И. СВЕТЛИЧНЫЙ¹⁰, художники А. ГОР-

⁹ ГДА СБ України, ф. 16, оп. 3, спр. 6 (1975 р.), арк. 296–299.

¹⁰ *Світличний Іван Олексійович* (1929–1992) — літературний критик, поет, учасник дисидентського руху в УРСР 1960–1970-х рр. Після закінчення факультету української літератури й мови в 1962 р. працював у словниковому відділі Інституту мовознавства АН УРСР. За поширення самвидавної літератури був звільнений із роботи й ув'язнений у 1965 р. заарештований. Після 8 місяців утримання у слідчому ізоляторі КДБ при РМ УРСР І. Світличного відпустили. Удруге заарештований у січні 1972 р. У березні 1973 р. за систематичне проведення «антирадянської агітації та пропаганди» засуджений до 7 років виправно-трудових таборів та 5 років заслання. Звільнений тяжко хворим (у серпні 1981 р. стався інсульт) у січні 1983 р. Помер у жовтні 1992 р. у Києві. Похований на Байковому кладовищі. У 1994 р. за збірку «Серце для куль і для рим» посмертно удостоєний Державної премії ім. Т. Шевченка.

СКАЯ¹¹, Н. СТОРОЖЕНКО, артистка Т. ЦЫМБАЛ, врач Э. БИНЯ-ШЕВСКИЙ, инженеры В. ЛОБКО, Л. БАБЛЯК, учитель Г. ВОЛОЩУК, пенсионер Д. ПОРХУН, студенты мединститута Н. ПЛАХОТНЮК¹², А. СЕРГИЕНКО¹³, жена последнего Надежда СВЕТИЧНАЯ¹⁴ и другие лица, всего около 150 человек.

¹¹ Горська Алла Олександрівна (1929–1970) — художниця, громадський діяч. На початку 1960-х рр. брала активну участь у діяльності Клубу творчої молоді «Сучасник». У 1964 р. у співавторстві з О. Заливахою, Л. Семикіною, Г. Севрук створила вітраж «Тарас Шевченко» у фойє «червоного» корпусу Київського університету (згодом знищений за вказівкою партійних органів). За активну участь у дисидентському русі виключена зі Спілки художників УРСР. Трагічно загинула в м. Василькові в листопаді 1970 р. Похована в Києві.

¹² Плахотнюк Микола Григорович, 1936 р.н. — лікар, активіст Клубу творчої молоді «Сучасник». Після завершення навчання в Київському медичному училищі (1959 р.) працював фельдшером. У 1966 р. закінчив Київський мединститут. На початку 1972 р. за розповсюдження матеріалів «антирадянського змісту» заарештований органами КДБ, а у вересні 1972 р. на підставі ухвали Київського обласного суду направлений на примусове лікування у Дніпропетровську спеціалізовану психлікарню. Із травня 1989 р. працював у Києві лікарем міської туберкульозної лікарні. Із 1991 р. — член Українського комітету «Гельсінкі-90», Проводу Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих. Нині голова громадської організації «Музей шістдесятництва» в м. Києві.

¹³ Сергієнко Олександр (Олесь) Федорович, 1932 р.н. — український громадський і політичний діяч. Учасник протестних акцій проти політики російщення України та політичних переслідувань діячів вітчизняної культури. У 1972 р. за «антирадянську діяльність» засуджений на 7 років таборів і 3 роки заслання. Покарання відбував у Пермській області. На початку 1990-х рр. очолював Українську християнсько-демократичну партію. Протягом 1994–1998 рр. — депутат Київської міської ради.

¹⁴ Світлична Надія Олексіївна (1936–2006) — українська правозахисниця, член Закордонного представництва Української гельсінської групи, редактор-укладач «Вісника репресій в Україні» (США). Народилася у с. Половинкине Старобільського р-ну Ворошиловградської (нині — Луганської) обл. Працювала директором школи робітничої молоді в м. Краснодоні. Після переїзду до Києва працювала редактором видавництва «Радянська школа», учителькою вечірньої школи в Дарниці,

Присутствующие возложили у памятника Т. Г. Шевченко венки с надписами: «Борітеся — поборете», «Від нащадків» и др. Затем исполнялись украинские народные песни, песни на стихи Т. Г. Шевченко.

завідувачем бібліотеки Київського холодокомбінату № 2. У середині 1960-х рр. — активна учасниця неформальних літературних вечорів, зборів, маніфестацій. У березні 1969 р. разом із братом літературознавцем Іваном Світличним — фігуранти кримінальної справи, порушеної слідчим відділом Комітету держбезпеки при РМ УРСР за фактом розповсюдження фотокопії забороненої книги А. Авторханова «Технология власти». Чергову кримінальну справу проти Н. Світличної було порушено в березні 1972 р. («збереження та розповсюдження антирадянської літератури»). У травні 1972 р. міру запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд стосовно обвинуваченої змінено на взяття під варту. У квітні 1973 р. Київським обласним судом на підставі ст. 62, ч. 1 КК УРСР «визнано винною в тому, що вона на ґрунті націоналістичних поглядів упродовж 1964–1972 рр. із метою підризу та послаблення радянської влади систематично виготовляла, розмножувала та зберігала антирадянську літературу наклепницького характеру» та позбавлено волі у виправно-трудових таборах суворого режиму терміном на 4 роки. Під час відбування покарання в Мордовії брала участь у численних акціях протесту радянських політв'язнів. Після звільнення, восени 1976 р., надіслала до ЦК КПУ заяву-відмову від радянського громадянства, мотивуючи свій крок жорстокими переслідуваннями владними структурами інакодумців. У жовтні 1978 р. виїхала до Риму, а згодом прибула до США. Працювала перекладачем у Гарвардському університеті. Із 1980 р. брала активну участь у роботі Закордонного представництва Української гельсінської групи, стала редактором-укладачем представництва періодичного видання «Вісник репресій в Україні». Упродовж 1983–1994 рр. працювала в українській редакції радіо «Свобода». Після смерті брата Івана разом з удовою — Леонідою Світличною підготувала до друку збірку його віршів «У мене — тільки слово» та книгу спогадів про І. Світличного «Доброокий». На основі розпорошених матеріалів, переданих із радянських таборів, упорядкувала книги українських дисидентів Я. Лесіва «Мить», М. Руденка «За ґратами», М. Горбала «Коломийка для Андрійка», Г. Снегірьова «Твори». У 1992 р. їй присуджено премію ім. В. Стуса. У 1994 р. Надія та Іван (посмертно) Світличні стали лауреатами Державної премії ім. Т. Шевченка. Останні роки життя провела в м. Ірвінгтоні (штат Нью-Джерсі, США). Похована на Байковому кладовищі в Києві.

Перед собравшимися выступили с чтением своих стихов Л. КОСТЕНКО и В. СИМОНЕНКО – Н. ХОЛОДНЫЙ, Надежда СВЕТИЧНАЯ и ряд других.

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР С. КРИКУН¹⁵

*ГДА СБ України, ф. 16, оп. 3, спр. 7 (1968 р.), арк. 250.
Оригінал. Машинопис.*

№ 2

**Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР
В. Нікітченка у ЦК КПУ про арешт учасників зібрання
з нагоди річниці перепоховання Т. Шевченка в Каневі**

23 травня 1967 р.

Секретно

Екз. № 1

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИИ УКРАИНЫ

Информационное сообщение

22 мая 1967 года в г. Киеве, как и в предыдущие годы, у памятника Т. Г. Шевченко в вечернее время собралась группа лиц, преимущественно студенческого возраста, приблизительно около 200 человек, с целью отметить годовщину захоронения останков поэта в Каневе.

¹⁵ Крикун Серафим Иванович (1917–2008) — в органах держбезпеки з 1937 р. Протягом 1946–1950 рр. — інструктор ЦК КП(б)У по Західних областях УРСР. У 1953–1954 рр. — начальник IV управління МВС УРСР. Із 1954 по грудень 1956 рр. — начальник IV управління КДБ при РМ УРСР. Із грудня 1956 по жовтень 1959 рр. — начальник управління КДБ по Київській області. Згодом начальник II управління КДБ при РМ УРСР. У 1961–1970 рр. — заступник голови КДБ при РМ УРСР. Із серпня 1970 р. — перший заступник голови КДБ при РМ УРСР. У 1975–1982 рр. — начальник Вищої школи КДБ Української РСР. Із 1982 р. — генерал-майор держбезпеки.

Собравшиеся пели песни на слова Т. Г. Шевченко: «Реве та стогне Дніпр широкий», «Заповіт», «Садок вишневий коло хати», «Думи мої, думи мої», а также народные песни: «Засвистали козаченьки», «Червона калина» и ряд других. Кроме этого, читались стихи Т. Г. Шевченко: «Розрита могила», «І виріс я на чужині», «Сон», «І мертвим, і живим...», Б. Гринченко — «Смерть атамана», В. Сосюры — «Юнаку».

Каких-либо враждебных выпадов со стороны собравшихся отмечено не было.

В ходе происходящего в 22 час. 25 мин. возник инцидент между работниками милиции и собравшимися. 5 человек были задержаны и доставлены в отделение милиции, что вызвало возмущение присутствующих при этом лиц.

В 23 час. 30 мин. группа лиц в количестве около 100 человек направилась к зданию ЦК КПУ с намерением оставаться там до утра и требовать освобождения задержанных. В пути следования никаких нарушений общественного порядка не фиксировалось, часть толпы рассеялась. В результате проведенной разъяснительной беседы, прибывшие к зданию ЦК КПУ разошлись.

Из числа присутствовавших у памятника Т. Г. Шевченко нам известны: врач БИНЯШЕВСКИЙ Э., артистка ЦЫМБАЛ Т., пенсионер ПОРХУН Д., инженер РУСИН И., пенсионер ФРАНКО Т., рабочий КОМАШКОВ В., поэтесса КОСТЕНКО Л., литработник ШЕВЧУК В., сотрудник Института философии АН УССР ПРОНЮК Е.¹⁶, рабочий МОГИЛЬНЫЙ В., студент мединститута СЕР-

¹⁶ Пронюк Євген Васильович, 1936 р.н. — учасник дисидентського руху в УРСР 1960–1980-х рр. Із 1962 р. працював науковим співробітником Інституту філософії АН УРСР. У 1973 р. засуджений Київським обласним судом на 7 років таборів суворого режиму та 5 років заслання. Покарання відбував у Пермській області й Казахстані. Один з організаторів Української гелсінської спілки, Українського добровільного культурно-просвітницького правозахисного благодійного товариства «Меморіал» ім. В. Стуса, Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих, Народного руху України. Із 1994 р. — народний депутат України 2-го скликання від Тисменицького виборчого округу Івано-Франківської області. З 2006 р. — Герой України.

ГИЕНКО А., учитель музыки СМОГИТЕЛЬ В., врач пос. Ставище
ПЛАХОТНЮК Н.Г.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР В. НИКИТЧЕНКО¹⁷

*ГДА СБ України, ф. 16, оп. 5-А, спр. 3 (1969 р.), арк. 356–357.
Оригінал. Машинопис.*

№ 3

**Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР
В. Нікітченка у ЦК КПУ про підготовку листа-звернення
з приводу переслідування учасників
травневих шевченківських днів**

24 травня 1967 р.

Секретно

екз. № 1

ИНФОРМАЦИОННОЕ СООБЩЕНИЕ

Учитывая, что 22 мая сего года, как и в предыдущие годы, к мероприятиям по самочинному чествованию Т. Г. Шевченко у памятника ему в гор. Киеве проявляют особый интерес от-

¹⁷ Нікітченко Віталій Федотович (1908–1996) — народився в м. Севастополі в родині сільського ветеринарного лікаря. Трудову діяльність розпочав 1926 р. кочегаром зерносушарки в Мелітополі. У 1931 р. закінчив Харківський інститут інженерів залізничного транспорту за фахом інженера-механіка. У 1933–1934 рр. — інженер Харківського паровозоремонтного заводу. У 1938–1944 рр. — асистент, доцент Харківського інституту інженерів залізничного транспорту. Із липня 1944 р. на партійній роботі: заступник секретаря Харківського обкому КП(б)У з транспорту, згодом, у 1948–1953 рр., — завідувач транспортним відділом ЦК КП(б)У. У 1953–1954 рр. очолював відділ адміністративних і торговельно-фінансових органів ЦК КПУ. У 1954–1970 рр. — голова КДБ при Раді Міністрів УРСР. У липні 1970 р. переведений до Москви, де очолював Вищу школу КДБ при Раді Міністрів СРСР. Після відставки працював у Києві.

дельные националистически настроенные элементы, пытаются использовать их для враждебного влияния на молодёжь, органы государственной безопасности проводят оперативные мероприятия по изучению поведения и действий указанных лиц.

Установлено, что 22 мая инициативно взяли на себя роль организаторов выступлений со стихами и пением песен у памятника:

ПЛАХОТНЮК Николай Григорьевич, 1936 года рождения, уроженец Курской области, врач тубсанатория в г. Дымере, прописан в пос. Ставище Киевской области. Известен своими националистическими настроениями, ранее принимал активное участие в проведении подобного рода собраний у памятника Т. Г. Шевченко;

НАТУСЕНКО Любовь Александровна, 1934 года рождения, уроженка и жительница г. Коломыя Ивано-Франковской области, медсестра горбольницы. Допускает резкие националистические высказывания. В октябре 1966 года с нею в УКГБ проводилась профилактическая беседа. По оперативным данным, после профилактики от своих враждебных взглядов не отказалась, является одним из инициаторов сбора средств для оказания помощи осуждённым за антисоветскую деятельность;

КРИВОРУЧКО Григорий Тимофеевич, 1940 года рождения, уроженец с. Крыловка Попельницкого района Житомирской области, арматурщик арматурного цеха мостотряда № 2, проживает в гор. Киеве. Ранее избирался секретарём комсомольской организации мостоотряда, в 1966 году исключён из членов КПСС за идеологически вредные высказывания;

ЦЫМБАЛ Татьяна Ивановна, 1908 года рождения, уроженка и жительница гор. Киева, пенсионерка. Бывшая артистка «Укрконцерта», является близкой связью ряда известных нам лиц, допускающих неправильные высказывания по национальным вопросам. Ранее активно участвовала в подобного рода собраниях у памятника Т. Г. Шевченко и других местах, допускает идеологически вредные высказывания;

ЩЕРБАК Степан Дмитриевич, 1949 года рождения, уроженец гор. Узин Киевской области, студент 3 курса Киевского

училища культпросветработников, допускает идеологически вредные суждения по национальному вопросу, известен как постоянный участник подобного рода собраний у памятника Т. Г. Шевченко;

ШЕЛЕСТ Юлий Владимирович, 1933 года рождения, уроженец с. Лубянки Ракитнянского района Киевской области, временно не работает, бывший младший научный сотрудник Института фольклора, этнографии и искусствоведения АН УССР. По оперативным данным известно, что в 1963 году вёл переписку с гражданином ПНР СТРУМИНСКИМ Богданом, впоследствии арестованным органами безопасности Польши за националистическую деятельность. В настоящее время поддерживает близкие взаимоотношения с рядом лиц, допускающих политически неправильные высказывания по национальному вопросу.

После происшедшего инцидента с работниками милиции с призывом к собравшимся направиться в ЦК КПУ и потребовать освобождения задержанных выступил ПЛАХОТНЮК. Его энергично поддержали: ШЕЛЕСТ Ю., КРИВОРУЧКО Г., ЦЫМБАЛ Т. и НАСТУСЕНКО Л., которые возглавили шествие к зданию ЦК КПУ, где также продолжали задавать тон настроением собравшихся.

По полученным оперативным данным, ПЛАХОТНЮК в ту же ночь посетил на дому литсотрудника «Ботанического журнала» СВЕРСТЮКА¹⁸, а 23 мая ДЗЮБУ И. и писателя АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧА Б., которых информировал обо всех событиях у памятника и у здания ЦК КП Украины.

¹⁸ *Сверстюк Євген Олександрович*, 1928 р.н. — науковець, публіцист, правозахисник. У 1952 р. закінчив філологічний факультет Львівського університету. Протягом 1959–1960 рр. та 1962–1965 рр. працював старшим науковим співробітником НДІ психології в Києві. У 1961–1962 рр. — завідувач відділу в редакції журналу «Вітчизна», 1965–1972 рр. — відповідальний секретар «Українського ботанічного журналу». У 1972 р. заарештований за виготовлення й поширення документів самвидаву та засуджений до 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання. Із 1988 р. — головний редактор газети «Наша віра». Лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1995 р.).

События у памятника ПЛАХОТНЮК в разговоре с АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧЕМ¹⁹ описал следующим образом:

«... Там был хор “Жайворонок”²⁰ и группа колядников. Пели песни, читали стихи Шевченко, Рыльского, Сосюры, Гринченко, Олеся. Проекторы не были включены, всё происходило в темноте. Вдруг загорелся свет, осветился памятник, и люди почувствовали, что сейчас что-то должно произойти. В это время начали читать стихотворение Сосюры “Юнакові”. В задних рядах почувствовалось волнение публики, появилась милиция. В момент, когда читавший произнёс фразу из стихотворения: “Поглянь! Ідуть сини Росії” через массу людей к постаменту начали пробираться 15 милиционеров и хватать первых попавшихся.

Когда поднялась суматоха, отдохавшие в парке начали подходить к памятнику. Все взялись за руки и плотным кольцом окружили милицию. Начались провокационные сценки. Я поднялся на ступеньки памятника и призвал не реагировать на провокации, продолжать пение. Запели “Заповіт”, почувствовалось, что публика успокаивается, а это очень плохо... Меня очень взволновало, что масса успокаивается. Посоветовавшись

¹⁹ *Антоненко-Давидович Борис Дмитрович* (1899–1984) — прозаїк, поет, публіцист, літературознавець, учасник правозахисного руху 1960–1980-х рр. По завершенню навчання в Київському інституті народної освіти (1923 р.) почав друкуватися, був членом літературних організацій «Аспіс», «Ланка» («Марс»). У січні 1935 р. заарештований, а у вересні того ж року засуджений до 10 років позбавлення волі за звинуваченням у «націоналізмі та контрреволюційній діяльності». Покарання відбував у БАМЛАГ НКВС СРСР. Після звільнення з ув'язнення в 1947 р. повернувся до УРСР. Працював фельдшером у лікарні с. Білий Рукав на Вінниччині. У липні 1951 р. висланий на довічне заслання до Красноярського краю. У 1956 р. реабілітований, повернувся в Київ. У 1963 р. опублікував роман «За ширмою», що став помітним явищем у літературному процесі 1960-х рр. Активна громадська позиція письменника, його публічні виступи проти політики російщення спричинили хвилю цькування та заборону на друк його творів. У 1992 р. (посмертно) удостоєний Державної премії України ім. Т. Шевченка.

²⁰ «Жайворонок» — студентський міжвузівський фольклорний мандрівний хор, створений з ініціативи Клубу творчої молоді «Сучасник».

с Надеждой СВЕТЛИЧНОЙ, я поднялся на ступеньки и обратился к собравшимся со словами: «Сегодня мы отмечаем память Шевченко и над теми, кто её отмечает, была учинена янычарская расправа. Убеждать вас в этом не надо, все были свидетелями. Кто возмущён, прошу вместе пойти в ЦК партии, дожидаться утра. А утром заявить протест. Пусть дадут пояснения там... Сказал маршрут и бегом...»».

После изложения хода событий ПЛАХОТНЮК АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧУ заявил: «Я к вам пришёл посоветоваться и выслушать ваше мнение, каким образом продолжать протест».

АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ посоветовал написать об этом письма в инстанции. Проект письма от имени участников составлен ДЗЮБОЙ И.²¹ и отредактирован СВЕРСТЮКОМ Е.

В письме изложена суть инцидента и содержатся требования, состоящие из трёх пунктов, смысл которых сводится к следующему:

1. Наказать виновных за инцидент.
2. Публично извиниться за случившееся.
3. Дать гарантию, что подобных случаев в дальнейшем не повторится.

Вечером 23 мая ПЛАХОТНЮК, ШЕЛЕСТ, КРИВОРУЧКО и ЩЕРБАК собрали около 50 подписей под этим письмом²².

АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ также рекомендовал ПЛАХОТНЮКУ на беседу к Министру ООП УССР идти примерно в том же составе активистов, человек десять, которые были при разговоре с ним 22 мая у здания ЦК КПУ с тем, «чтобы не создавалось впе-

²¹ Дзюба Іван Михайлович, 1931 р.н. — літературознавець, письменник, громадський діяч, академік НАН України. У 1953 р. закінчив Донецький педагогічний інститут. Працював у видавництві «Дніпро», редакції журналу «Вітчизна» та на інших посадах. За «антирадянську діяльність» у 1972 р. заарештований і засуджений на 5 років позбавлення волі (звільнений за півтора роки). Упродовж 1974–1982 рр. працював на Київському авіазаводі. У 1992–1994 рр. — міністр культури України. Нині співголова редколегії «Енциклопедії сучасної України».

²² Як стверджує М. Плахотнюк, у прикінцевому варіанті протестний лист підписало 64 особи (див.: *Плахотнюк М.* Двадцять друге травня: Спогад // Час. — 1997. — № 19/20 [150/151]).

чатление, что когда были все вместе, то были смелые, а когда пришли поодиночке, то прежней смелости ни у кого не осталось».

АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ советовав написати письмо в инстанции не только от имени участников, а и отдельно от имени общественности. В отношении адресов, куда следует их направлять, АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ назвал: ЦК КПСС, ЦК КПУ и Совет Министров. Кроме того, рекомендовал направить письмо в какую-либо газету. При написании письма обязательно указать, что в эту дату, 22 мая, люди у памятника Т. Г. Шевченко собираются традиционно из-за уважения к поэту, и что в этом нет ничего плохого. Акцентировать внимание на то, что, идя к памятнику, никто не помышлял ни о какой демонстрации. Указать, что собрались самодеятельно потому, что эту миссию на себя не взяла никакая общественная организация. Советовал указать также, что случившийся инцидент даст пищу для заграничной пропаганды.

После окончания сбора подписей ПЛАХОТНЮК посетил ФРАНКО З., СВЕТЛИЧНУЮ Н. и писателя НАЗАРЕНКО Ю.

В этот же день за подписями ФРАНКО З., КОЦЮБИНСКОЙ М. и ДЗЮБЫ И. были направлены 2 фототелеграммы в адрес президиума IV съезда писателей СССР и делегатов съезда от Украины ПАВЛЫЧКО Д. и ДРАЧА И. с изложением сути инцидента.

24 мая аналогичного содержания телеграммы были направлены: СВЕТЛИЧНОЙ Н. — в адрес журнала «Новый мир», а ПЛАХОТНЮКОМ — делегату съезда писателей ГОНЧАРУ О.

Имеются данные о том, что отдельными лицами из числа интеллигенции был произведён сбор денег для поездки представителей в Москву от имени собравшихся у памятника с целью ознакомить президиум IV съезда писателей об инциденте 22 мая сего года в гор. Киеве.

Как стало известно, в Москву выехали КРИВОРУЧКО Г.Г. и инженер Института физики АН УССР КУЛЬЧИНСКИЙ Б.Г., где 26 мая они имели встречу с представителями украинской делегации и высказали намерение по этому же вопросу посетить ЦК КПСС.

28 мая сего года группа молодёжи гор. Киева посетила на пароходе «Т. Г. Шевченко» могилу поэта в Каневе. Был возло-

жен венок с надписью: «Ще не вмирає душа наша, не вмирає воля» (Від молоді м. Києва).

Органы госбезопасности принимают меры по пресечению попыток враждебно настроенных лиц использовать подобного рода собрания в антисоветских целях.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР В. НИКИТЧЕНКО

*ГДА СБ України, ф. 16, оп. 5-А, спр. 3 (1969 р.), арк. 373–378.
Оригінал. Машинопис.*

№ 4

**Інформація голови КДБ при РМ УРСР В. Нікітченка
у ЦК КПУ про складений оперативним шляхом
список ініціаторів та учасників несанкціонованого
мітингу поблизу пам'ятника Т. Шевченку**

29 травня 1968 р.

Секретно

екз. №1

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОМУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИИ УКРАИНЫ

ИНФОРМАЦИОННОЕ СООБЩЕНИЕ

Комитетом госбезопасности при СМ УССР ранее сообщалось, что националистически настроенные лица вынашивали намерения 22 мая сего года у памятника Т. Г. Шевченко в городе Киеве организовать сборище и демонстрацию.

Для предотвращения возможных эксцессов со стороны указанных лиц партийными органами и КГБ при СМ УССР было проведено ряд мероприятий, в результате которых их нежелательные действия были локализованы.

22 мая сего года в связи с проводимой в городе Киеве фестивальной неделей в парках и на площадях, в том числе возле памятника Т. Г. Шевченко, состоялись массовые молодежные гуляния под девизом «Пусть крепнет дружба народов-братьев!» с выступлениями творческих и самостоятельных коллективов.

По полученным оперативным данным, основная масса народа, находившаяся 22 мая у памятника Т. Г. Шевченко, одобрительно отзывалась о проводимом мероприятии, отмечая разумно продуманную программу фестивального вечера. Но некоторые националистически настроенные элементы высказывали недовольство вечером, надеялись на стихийный скандал, пытались спровоцировать людей на беспорядки, однако их подстрекательские действия поддержки не получили.

В этом наибольшую активность проявляли БИНЯШЕВСКИЙ Э.В. — сотрудник НИИ ортопедии и травматологии, КРИВОРУЧКО Г.Т. — без определённого места жительства и занятий, КАБАЛЮК А.Т. — плотник СМУ-611 треста «Укргидроспецстрой», ВОЛОЩУК Г.П. — без постоянного места работы.

После окончания фестивального вечера у памятника осталось около 50 человек, которые до 01 часа 15 мин. 23 мая пели украинские песни. Каких-либо нездоровых проявлений не зафиксировано.

Отдельные представители интеллигенции и молодёжи допускают отрицательные суждения о проведённом мероприятии.

Так, например, студент-заочник Киевского театрального института КОРДУН Виктор заявил:

«Велике свято спалюжили. Все підтасували під дні фестивалю, намагаючись затерти гостроту постановки святкування цього дня на Україні. Революціонери співають “Черемшину” — це жах, це ганебно, осли, навіть пісень не знають, так якого біса було приходити, не говорячи вже про зачислення себе до революціонерів».

Студент-заочник филологического факультета КГУ ГРИГОРИВ Михаил высказался по этому поводу следующим образом:

«Спаскудили вечір самим ганебним шляхом. І як тільки люди терплять таку наругу, коли знущаються над твоїм кровним, над святинею».

СЕМЕНЕНКО Иван, без определённых занятий, в кругу своих знакомых сказал:

«Облапошили матір-Україну, взули у великодержавні лапті і нема ніякого просвітку і щілини. Єдиного, чого зараз не вистає на цьому вечорі, російських частівок і Майї Кристалінської».

Говоря об организации вечера, СВЕТИЛИЧНИЙ И.А. в кругу своих знакомых заявил:

«Якби організатори вечора були розумні, то вони провели б вечір Шевченка, зробили б доповідь, але до того вони не думались».

Известные инициаторы проведения сборищ у памятника Т. Г. Шевченко в прошлые годы СВЕТИЛИЧНИЙ И., ДЗЮБА И., ФРАНКО З., КОЦЮБИНСКАЯ М., ГОРСКАЯ А., АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ Б. участия в вечере не принимали.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР В. НИКИТЧЕНКО

Список

выявленных лиц, принимавших участие в сборище у памятника Т. Г. Шевченко 22.V.1968 г.

1. ФИЛЕНКО Анатолий, аспирант кафедры биофизики КГУ.
2. СОЛОДЕНКО Нелли Николаевна, 1937 г. р., бывшая аспирантка КГУ, работает п/я 335.
3. [так у тексті] Григорий, Институт зоологии.
4. БЕРЕЗИНСКИЙ.
5. ПОЛЕГЕНЬКО Сергей, НИИ пластмасс.
6. НАЗАРЕНКО Юрий Иванович, писатель.
7. БИНЯШЕВСКИЙ Эраст Владимирович, НИИ ортопедии и травматологии.
8. ЦЫМБАЛ Татьяна Ивановна, пенсионерка.
9. ВОЛОЩУК Григорий.
10. КОРДУН Виктор, заочник театрального института.
11. ГРИГОРИВ Михаил, заочник 2 курса филфака КГУ. Работает дворником в Институте эндокринологии по Б[ульвару] Шевченко, 8.
12. СЕМИРЕНКО Иван.
13. КАТОВЕЦ Ольга.
14. ВОРОБЬЁВ Николай, начинающий поэт, исключён из КГУ. Нигде не работает.
15. Жена ВОРОБЬЁВА Н.

16. САЛЛО Виктор, нач. 1 участка ССМУ-50.
17. Товарищ САЛЛО по имени Саша, прораб.
18. [так у тексті] Екатерина Ивановна, методистка геолфака КГУ.
19. [так у тексті] Роза, выпускница химфака КГУ.
20. [так у тексті] Андрей, музыковед.
21. [так у тексті] Ольга, дочь директора киностудии научно-хроникальных фильмов. Проживает на пл. Толстого. (Близкая связь ГРИГОРИВ Михаила).
22. ДЗЮБА Иван Михайлович.
23. ФРАНКО Зиновия Тарасовна.
24. КРИВОРУЧКО Г.Т.
25. КАБАЛЮК А.Т.
26. СВЕТИЛИЧНАЯ Н.А.
27. ГОЛОБУЦКИЙ Игорь Владимирович, 1935 года рождения, инженер Госплана УССР.
28. ГУК Олег Евгеньевич, 1937 г. р., инженер треста геологии.
29. ЗЬОЛА Михаил Иосифович, 1930 г. р., Институт органической химии АН УССР.
30. КОМАШКОВ Владимир Иванович, 1935 г. р., экспедитор Киевской ГЭС.
31. НАЗАРЕНКО Александр Терентьевич, 1930 г. р., электрик СУ-608.
32. ПЛАХОТНЮК Николай Григорьевич, 1936 г. р., врач гор. Дымера.
33. ПОПОВИЧ Михаил Григорьевич, 1931 г. р., худ. редактор изд-ва «Веселка».
34. СОКАЛЬСКИЙ Владимир Иосифович, 1939 г. р.
35. ЧИЩЕВОЙ Николай Степанович, 1943 г. р., редактор ук[раинского] радио (румынское отделение).
36. ШЕРЕМЕТЬЕВА Людмила Дмитриевна, 1948 г. р.
37. ЯКОВЕНКО Василий Николаевич, инженер КБ им. Мануильского.
38. ГРИГОРЕНКО Анатолий.
39. ЛЫСАЧОК Василий.
40. НОЕНКО.

41. ФИЛИПЧУК Г.
42. БИЛЫК И.
43. МАНЖУРИНА Татьяна.
44. ТИМОШЕНКО Борис.
45. МУРАШОВ Юрий.
46. МАРУСЫК Пётр.
47. ХАЛЕЦКИЙ Ярослав.
48. УКРАИНЕЦ Пётр.
49. КУРАКСА О.
50. КОЛОДНЫЙ В.
51. ВАРДА Е.
52. ЗЛЫДЕННЫЙ Анатолий.

ГДА СБ України, ф. 16. оп. 1, спр. 4 (1971 р.), арк. 206–211.
Оригінал. Машинопис.

№ 5

**Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР
В. Нікітченка у ЦК КПУ про участь самодіяльного хору
«Гомін» у заходах, присвячених ушануванню пам'яті
Тараса Шевченка**

27 травня 1970 р.

Секретно

Центральный комитет Коммунистической
партии Украины

Информационное сообщение

22 мая 1970 года во время проведения молодёжного фестиваля «Киевская весна» возле памятника Т. Г. Шевченко в г. Киеве отдельные лица, известные органам КГБ своими националистическими настроениями, в основном группирующиеся вокруг самодетельного хора «Гомін»²³, предприняли

²³ Самодіяльний етнографічний хор «Гомін», заснований у Києві 1969 р. мистецтвознавцем і диригентом Леопольдом Ященком, ставив за мету підтримку масового побутового співу та відродження традиційних народних свят у межах великого міста. Нині «Гомін» має статус Київського муніципального хору.

попытку противопоставить официальным мероприятиям выступление собравшихся к памятнику участников указанного хора.

В парке, в стороне от памятника Т. Г. Шевченко к 20.00 ими была собрана группа из 100 человек, которая параллельно выступлениям у памятника, в течении 3-х часов исполняла хоро-водные украинские песни и танцы.

После окончания выступлений коллективов, официально участвовавших в фестивале «Киевская весна», ранее указанная группа в 23.15 переместилась к памятнику, где до часа ночи 23 мая ими было продолжено пение песен и чтение стихов, в том числе тенденциозного характера.

Наиболее активно проявляющие себя лица нами устанавливаются.

К 18.00 24 мая участники самоинициативно созданного хора «Гомін» во главе с его руководителем ЯЩЕНКО Леопольдом Ивановичем, 1928 года рождения, уроженцем гор. Киева, беспартийным, до июня 1968 года работавшим старшим научным сотрудником Института искусствоведения, фольклора и этнографии АН УССР, в настоящее время нигде не работающего, собрались на склонах Днепра возле памятника Владимиру, где до 20.30 исполняли украинские старинные народные песни и танцы, после чего направились к стадиону «Динамо».

На площадке при входе на стадион ЯЩЕНКО, обращаясь к присутствующим, заявил:

«... Ми отримуємо сигнали про те, що декому не подобають-ся наші дії. Але ми не боїмося. Хай прийдуть і послухають наші репетиції. Ми робимо хороше, потрібне діло. І нехай знають, що ми будемо співати при любых обставинах, бо розуміємо, що наша робота націлена на піднесення нашої національної культури, нашого українського минулого, нашої гідності...».

У стадиона «Динамо» ими исполнялись те же песни и танцы до 22.00. Затем участники хора в сопровождении толпы гуляющих по Крещатику направились к станции метро «Крещатик», где повторили тот же репертуар, собрав вокруг себя несколько сот человек, интересовавшихся происходящим.

По поступившим в КГБ при СМ УССР данным, участники хора «Гомін» намерены и впредь регулярно собираться для разучивания и исполнения песен и танцев²⁴.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР В. НИКИТЧЕНКО

*ГДА СБ України, ф. 16, оп. 5 (1974 р.), спр. 1, арк. 118–120.
Оригінал. Машинопис.*

Бажан О. Чествование памяти Тараса Шевченко в Киеве 1960–1970-х гг. (по материалам Отраслевого государственного архива Службы безопасности Украины)

Опираясь на документы советских спецслужб, рассматриваются не-санкционированные властью акции общественности, проходившие в столице Украинской ССР в 1960–1970-х гг. и направленные на чествование памяти Тараса Шевченко.

Ключевые слова: Т. Шевченко, диссидентское движение, советские спецслужбы.

Bazhan O. Honoring the Memory of Taras Shevchenko in Kyiv in 1960–1970-ies (On the Materials of the Branch State Archive of Security Service of Ukraine)

The article represents some materials of Soviet Special Services relating to the events which were not allowed by the regime. The events were organized by Ukrainian public community to commemorate the memory of Taras Shevchenko in the capital of Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1960–1970-ies.

Key words: T. Shevchenko, dissident movement, Soviet Special Services.

З ІСТОРІЇ СПЕЦСЛУЖБ

*Роман ПОДКУР**

Взаємовідносини ГПУ УСРР та ГПУ РСФРР у контексті підписання союзного договору 1922 р.

На основі архівних документів розкриваються невідомі аспекти формування взаємовідносин ВУЧК–ГПУ УСРР та ВЧК–ГПУ РСФРР у 1919–1922 рр.

Ключові слова: органи держбезпеки, ГПУ УСРР, ГПУ РСФРР, союзний договір.

Розпад Радянського Союзу у серпні 1991 р. значна частина українського суспільства та політикуму сприйняла як закономірне явище. Надмірна централізація управління економікою, неврахування думки республіканського керівництва при плануванні темпів росту народного господарства, масштабні вилучення виробленої продукції на користь загальносоюзного фонду, обмеження у зовнішньополітичних контактах за наявності власної постійної делегації в ООН, перманентні підозри в

²⁴ На документі примітка першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста: «Тов. Овчаренко Ф.Д. Изучайте вопрос. Доложите. 27/V/1970».

* Подкур Роман Юрійович — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, старший науковий співробітник Відділу по розробці архіву ВУНК–ДПУ–НКВС–КДБ.